

בשיריים ואל"כ לא קרינן ביה ראשית".
(והוכיח זאת מטבל חמץ, שגם כאשר חל איסור
טבל וכגון דאחמיץ כשהוא טבל בכ"ז אין שיירה
ניכרים כי השיריים אסורים באכילה. ונלענ"ד
בכונת דבריו, שאפילו לר"ש שחמץ שעבר עה"פ
אסור רק מדרבנן. מכיון שסו"ס השיריים יהיו
למעשה מנועים מאכילה בפועל אחרי הפסח, אין
כאן שיריים ניכרים ואין חובת הפרשה בטבל זה,
וממילא הטבל מותר בהנאה של כילוי וה"ה כאן).

מסקנה

הלכה למעשה יש לסמוך על הוראתו של
החזו"א. בפרט כשמדובר בחיטה לזרעים
שיש להחשיבה לדמאי. כי כל הדגן בארץ
מעושר בדרך מרכזית כולל ממגורות
לזרעים.

שהשוינו בין איסורי אכילה או הנאה
לאיסורי סכנה. ויש לחלק ביניהם. איסור
סכנה אינו בחפצא של הטבל אלא משום
מצות "וזי בהם" המוטלת על הגברא. ועיין
מרחשת (ח"א סי' כ') שהביא מב"ק (קט"ו ע"ב)
שארין מגולה ראוי להפרשה, אע"פ שיש
מגולה יש בו סכנה. ועי' ספרנו באהלה ש"ת
(ח"ב סי' ס"ד) שהבאנו ראיה הפוכה
מירושלמי תרומות (פ"ג ה"א) שיש מגולה דינו
כעפר שאינו ראוי להפרשה. וא"כ זוהי
מחלוקת הבבלי והירושלמי ואין בה הכרעה.
ועי' חזו"א (דמאי ד', ג') שכתב שאין בהם
איסור כילוי וא"כ אין נ"מ בין איסור אכילה
לרעל. ז"ל: "אין הכונה שאין תרומה אסורה
באכילה מתירה את החולין ומפקעת איסור
טבל... אבל טעמיה דבעינן היתר אכילה

סימן נב

תרו"מ בארטישוק

שאלה

לאכילה, אחרי בישול, ויש אנשים
האוכלים אותו, לכן שפיר יש לראותו
כאוכל.

תשובה

א. בעיה זו נראה שיש לפשוט מן
המשנה במסכת תרומות (פ"י מ"ה): "תלתן
שנפלה לתוך הבור של יין — בתרומה
ובמע"ש, אם יש בזרע כדי ליתן טעם, אבל לא
בעץ". ועיין בתוי"ט (על מ"ו) שהוכיח שגם
העץ הופרש כתרומה, דאל"כ לא ברור מה
הרבותא. נמצא דלמרות זאת לא חלה
קדושת תרומה על העץ.
אמנם שם (מ"ו) שנינו עוד:
"חבילי תלתן של טבל — כותש ומחזשב

בארטישוק כמעט ואין פסולת ומכיון
שבימינו התרו"מ הולכים לאיבוד נהוג
להפריש מהרע על היפה. אך בארטישוק
כל הפרי יפה, והחקלאי אינו מוכן להפריש
מהיפה על היפה ואם לא נמצא פתרון
לבעיה הלקוחות יכשלו באכילת טבלים.
וגם אם נדרוש מהחקלאי להפריש פרי יפה
יש חשש שיהיה מי שייקח את התרו"מ
ויאכלם, מכיון שאין הוא נרקב מהר וקשה
להשמידו.

הועלה איפוא הרעיון לקצוץ את
הארטישוק עם עוקץ גדול יותר, ואח"כ
לקצוץ את העוקץ ולהשתמש בו לצורך
הפרשת תרו"מ. משום שהעוקץ ראוי קצת

אסורות, ואם השליכן מותרות", ופירש הרע"ב: "בזמן שהכהן מכניסן — ודעתו עליהם ולא הפקירן, אסורים, וכגון שהן רכין וראויין לאכילה... אבל אינם ראויים כלל, אפי' הכהן מכניסן — הרי אלו מותרים". וכך נפסק להלכה ברמב"ם (תרומות פ"א ה"א)¹.

למדנו מכאן, איפוא, שתלתן, אעפ"י שטעם עצו ופריו שוה² לא חלה עליו קדושת תרומה אפילו כשהפריש, וק"ו שלא יוכל לפטור את התלתן עצמו מאיסור טבל. ונראה, א"כ שה"ה ביחס לעץ הארטישוק, וגם הוא לא יפטור את הפרי.

והנה המשנ"ר כתב שם (ד"ה וא"צ) דאע"פ שתלתן טעם עצו פריו שוה — אין הוא ראוי לאכילה בעינו אלא ליתן טעם בקדרה. והא דיש לו קדושת שביעית, כתב התו"ט (מ"ה ד"ה בשביעית) שהוא משום שטעם עצו ופריו שוה, והנאתו וביעורו שוה. ולכאורה קשה, שהרי אם נאמר כהמשנ"ר, שאין הוא ראוי למאכל בעינו אלא ע"י בישול — נמצא שאין כאן הנאתו וביעורו שוה, דהרי ביעורו בבישול והנאתו באכילה, אא"כ נאמר שעצם נתינת הטעם באוכל מקרי הנאה³. לעומת הסבר זה כתב הר"ש (מ"ה) דעץ התלתן יש לו קדו"ש משום דהוי מאכל בהמה. לפי שני הפירושים, עכ"פ, לא דמי עץ התלתן לעץ

כמה זרע יש בהם ומפריש את הזרע ואינו צריך להפריש את העץ. אם הפריש לא יאמר אכתוש ואטול את העץ ואתן את הזרע, אלא נותן את העץ ואת הזרע.

ומכאן משמע שחלה קדושת תרומה על העץ. אך נ"ל דאין זו תרומה מה"ת, אלא רק מדרבנן. וכן משמע מהגר"א (שנ"א שם מ"ה) שכתב לחלק בין תרומה לבין כלאי הכרם, הקדש ושביעית, שבאלו העץ אוסר בכדי נתינת טעם מפני שהוא אסור מדאורייתא, משא"כ בתרומת תלתן, שאיסורו מדרבנן. אמנם אפשר לפרש בדבריו, שתרומת תלתן מעיקרה היא מדרבנן, משא"כ שביעית, כה"כ והקדש, שחיובם מן התורה. אך מסגנון דבריו משמע, שטעם הדבר הוא שהעץ קדוש מדאורייתא ולא שאיסורם של אלו מה"ת. ובדין הוא, שהרי לא מצינו לחלק בנתינת טעם בין איסורי תורה לאיסורי דרבנן, ורק אם נאמר שקדושת העץ היא מדרבנן נוכל להסביר שמה"ט לא גזרו על העץ דין תרומה גמורה. יתירה מזו — יתכן שאפי' קדושה דרבנן אין בעץ אלא אך ורק חיוב לתת לכהן, כמש"כ במשנ"ר (שם ד"ה נותן) שכיון שהכהן מחשיבן אסורים לזרים כגרעיני פירות, עליהם נאמר במשנה (תרומות פ"א מ"ה) ש"בזמן שהוא מכניסן

1. ועיין רדב"ז שם.

2. עיין ביצה י"ג ע"א.

3. וכה"ג אמרינן ביחס להנאה מצבע בב"ק ק"א ע"ב. לעומת הסבר זה כתב הר"ש (מ"ה) דעץ התלתן יש לו קדו"ש משום דהוי מאכל בהמה. לפי שני הפירושים, עכ"פ, לא דמי עץ התלתן לעץ הארטישוק, שהרי עץ התלתן אינו ראוי כלל לאכילה, ועץ הארטישוק ראוי לפחות בדוחק.

הארטישוק, שהרי עץ התלתן אינו ראוי כלל לאכילה, ועץ הארטישוק ראוי לפחות בדוחק.

ב. עוד שנינו (תרומות פ"א מ"ד): "עוקצי תאנים וגרגרות והכליסים אסורים לזרים". בירושלמי (תרומות פ"א ה"ג) נאמר על משנה זו: "ר"ז בשם ר"א: מתניתא במובלעים באוכל". פירוש הדבר הוא, ככל הנראה, שלמרות שחלקים אלו של הפרי אינם ראויים לאכילה אפילו בשעת הדחק, הרי שע"י ריסוק הופכים הם להיות חלק מן הפרי. לכן מצד אחד הם אסורים לזרים, אך מאידך א"א לפטור בהם את הפרי עצמו.

אך בריש מעשרות (פ"א מ"א) שנינו: "כל שהוא אוכל... חייב במעשרות", ופירש הרע"ב: "לאפוקי אלו שנאכלים ע"י הדחק, שאינם חייבים במעשרות". וצ"ע אם גם נד"ד דמי להנהו, או שמא עדיפי טובא. ונראה שאפילו לדעת מרן הרב זצ"ל (משפט כהן סי' פ"ד), החולק על החזו"א (מעשרות א' ל') וסובר שקליפות תפוז יש בהן קדושת שביעית⁴, וא"כ מסתבר דה"ה לתרו"מ, נראה שיודה בנד"ד. שהרי טעמו של הראי"ה קוק לחייב בקדושת שביעית הוא משום שרוב הקליפות עומדות לטיגון והוי דבר שדרכו לאכול מבושל, וא"כ דבר זה יכול להיות אמור רק לגבי קליפות תפוז, שלדעתו רובן עומדות לאכילה (ואולי אכן כך היה הנהוג בזמנו), אך לא ביחס לעוקצי

הארטישוק, שהרי עץ התלתן אינו ראוי כלל לאכילה, ועץ הארטישוק ראוי לפחות בדוחק.

ב. עוד שנינו (תרומות פ"א מ"ד): "עוקצי תאנים וגרגרות והכליסים אסורים לזרים". בירושלמי (תרומות פ"א ה"ג) נאמר על משנה זו: "ר"ז בשם ר"א: מתניתא במובלעים באוכל". פירוש הדבר הוא, ככל הנראה, שלמרות שחלקים אלו של הפרי אינם ראויים לאכילה אפילו בשעת הדחק, הרי שע"י ריסוק הופכים הם להיות חלק מן הפרי. לכן מצד אחד הם אסורים לזרים, אך מאידך א"א לפטור בהם את הפרי עצמו.

אך בריש מעשרות (פ"א מ"א) שנינו: "כל שהוא אוכל... חייב במעשרות", ופירש הרע"ב: "לאפוקי אלו שנאכלים ע"י הדחק, שאינם חייבים במעשרות". וצ"ע אם גם נד"ד דמי להנהו, או שמא עדיפי טובא.

ונראה שאפילו לדעת מרן הרב זצ"ל (משפט כהן סי' פ"ד), החולק על החזו"א (מעשרות א' ל') וסובר שקליפות תפוז יש בהן קדושת שביעית⁴, וא"כ מסתבר דה"ה לתרו"מ, נראה שיודה בנד"ד. שהרי טעמו של הראי"ה קוק לחייב בקדושת שביעית הוא משום שרוב הקליפות עומדות לטיגון והוי דבר שדרכו לאכול מבושל, וא"כ דבר זה יכול להיות אמור רק לגבי קליפות תפוז, שלדעתו רובן עומדות לאכילה (ואולי אכן כך היה הנהוג בזמנו), אך לא ביחס לעוקצי

4. עוד על מחלוקת זו בין החזו"א לראי"ה קוק בזיקה לנד"ד ראה לעיל בסי' מ"ד.

כללית שכל דבר הראוי להיאכל בשעה"ד חייב בתרו"מ. שנות רעבון אינן הסיבה אלא הסימן שאנשים מסוגלים לאכול דבר זה. עם זאת משמע מהירושלמי שזוהי גזרה דרבנן. ואע"פ שגם כרשינין עצמן אינן חייבים בתרו"מ מהתורה יש כאן תרי דרבנן. ונפ"מ להפריש מתרי דרבנן על חד דרבנן. וא"כ בנ"ד גם אם נאמר שעוקצי הארטישוק חייבים בתרו"מ, אך יתכן שאי אפשר יהיה להפריש מהם על הפרי עצמו כי העוקצין הם תרי דרבנן והפרי הוא חד דרבנן. מיהו יתכן שאין כאן גזרה חדשה, שאין גוזרין גזרה לגזרה, אלא הרחבת החיוב שרבנן חייבו ירק מדרבנן, שגם אותם חלקי הירק שאינם ראויים כל כך לאכילה גם הם בכלל אותו חיוב, ובעיקר י"ל שעוקצי הארטישוק ראויים לאכילה גם שלא בשנת רעבון.

מסקנה

ניתן להפריש מעוקצי הארטישוק על פרי הארטישוק.

להפריש מקליפות התפוזים והאבטיחים וכל כיו"ב על פירותיהן, וא"כ נראה שה"ה לנד"ד⁵.

ד. ועי' ציץ אליעזר (ח"א סי' א' וח"ב סי' י"ז) שהאריך להוכיח שאפשר להפריש מעלי הצנן על פרי הצנן, אע"פ שעלי הצנן אינם ראויים לאכילה אלא בשעת הדחק. והסתמך בעיקר על הירושלמי חלה (פ"ד סוף ה"ד):

"אימתי גזרו על הכרשינין? ר' יוסי אומר: בימי רעבון. רבי חנניה בשם רבי: בימי דוד".

ופי' הפנ"מ "בימי רעבון שהיה נחשב להם ואכלו אותם ע"י הדחק וגזרו תרו"מ עליהם. וז"ל הרמב"ם (הל' תרומות פ"ב ה"ב) "הכרשינין אע"פ שאינן מאכל אדם הואיל ואוכלין אותן בשנת רעבון חייבין בתרומה ומעשרות".

משמע שלא היתה זו גזירה חד-פעמית ועל דבר מסוים דוקא (כפי שהגר"ש ישראלי רצה לומר בתשובתו לציץ אליעזר שם) אלא גזרה

5. ועי' המעשר והתרומה פרק ג' סעי' י"א והע' ל"ח. ועיין עוד "אמונת עתיך" חוברת 5 עמ' 32 בשם הגר"ש ישראלי זצ"ל.